

THE IMPORTANCE OF CONDUCTING AN INTERNAL AUDIT IN THE ACTIVITIES OF JOINT STOCK COMPANIES

Ikromov is the son of Sardorjon Chorijon

Abstract:

The unprecedented historical change in the composition of auditing in Uzbekistan is explained by the transition to a market economy. Because in a market economy, the task of managing a business entity has passed into the hands of professional managers, as a result of which there is a need for independent control over the financial condition of the organization.

Keywords

Audit, joint stock company, market economy, business

Ўзбекистонда аудитнинг таркиб топиши мисилсиз тарихий ўзгариш бозор иқтисодиётига ўтиш билан изоҳланади. Чунки бозор иқтисодиётида тадбиркорлик субъектини бошқариш вазифаси профессионал менежерлар қўлига ўтди, натижада ташкилот молиявий ҳолатини мустақил назорат қилишга эҳтиёж туғилди. Капиталларни жамлашда акциялаштириш, қимматли қоғозлар бозорининг ривожланиши, корпоратив бошқарув тизимининг йўлга қўйилиши мустақил молиявий экспертиза натижалари ошқоралигини таъминлаш заруратини туғдиради. Чунки молиявий ҳисоботлар ташкилот билан алоқада бўлган барчани, яъни раҳбарлар, ходимлар, мижозлар, мулкдорлар, кредиторлар, инвесторлар, давлат ва ҳокимият органларини мустақил аудиторлар тасдиқлайдиган ахборотлар қизиқтиради, ҳисоботлар бошқа ташкилотларнинг Акциядорлик жамиятларилар билан ҳамкорлик қилиши учун ишонч уйғотади. Бинобарин мамлакатимизда аудит турли гуруҳларнинг қизиқиши ва талабларига жавоб тариқасида пайдо бўлди. Шунинг учун ҳам Президентимиз томонидан ҳам ушбу соҳани ривожлантириш ва талаб даражасида амалга оширилишини таъминлаш, ҳамда республикамизда аудит соҳасини ривожланиши ва такомиллашиши учун барча чораларни кўриб бормокда.

Ҳозирги кунда республикамизни янада ривожлантириш учун катор ислохотлар олиб борилмокда. Бу борада Президентимиз Ш.М.Мирзиёев ушбу фикрни айтган эдилар: “Жадал ва барқарор ривожланишга қаратилган бу сиёсат бундан кейин ҳам сўзсиз давом эттирилади. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбарни – бу Бош вазир ёки унинг ўринбосарлари бўладими, ҳукумат аъзоси ёки ҳудудлар ҳокими бўладими, улар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиб қолиши керак”¹. Президентимизнинг ушбу фикрларида жойларда корпоратив бошқаришни

¹ Ш.М. Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Т.: Ўзбекистон, 2017

яшилаш, ички аудитни доимий ва сифатли амалга ошириш кераклиги хақида сўз борган ва булар ҳозирги кунда амалга оширалаётганлигини яққол кўрмоқдамиз.

Ўтган давр мобайнида барча соҳалар каби миллий иқтисодий сиёсат, хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини ишончли ҳимоя қилиш соҳасидаги қонунчилик ислоҳ қилиниб, корхона ва ташкилотларга ўз-ўзини мустақил равишда ҳам молиявий, ҳам ташкилий жиҳатдан назорат ва таҳлил қилиб бориш имконияти берилди. Ушбу ислохотлар самараси ўлароқ йирик корхона ва ташкилотлар таркибида ички аудит тузилмаси ташкил этилди. Бизга маълумки, аудит атамаси лотинча “audit” – эшитмоқ, эшитаман сўзидан олинган бўлиб, турли мулкчилик шаклидаги корхона ва ташкилотларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш, молиявий ҳисоботларнинг ҳаққонийлигини, амалдаги қонунчиликка амал қилинишини текшириш жараёнини билдиради. Биламизки, аудитнинг икки тури мавжуд: ташқи ва ички. Ташқи аудит мустақил назорат қилувчи тадбиркорлик субъекти сифатида хўжалик юритувчи субъект томонидан тақдим қилинаётган молиявий ахборотларнинг ҳақиқийлигини тасдиқлайди. Ундан кутилган мақсад хўжалик юритувчи субъект фаолиятининг барча жабҳалари бўйича фактларни йиғиш ва уларни баҳолаш, ҳисоботларни тўғрилигини текшириш, уларнинг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга мос равишда бажарилган ёки бажарилмаганлигини текширишдан иборат. Аудит хизматини амалга ошириш тартиби ҳукумат қарорлари ва идоравий йўриқномалар ёрдамида тартибга солинади ва йўналтирилади, фаолиятнинг муайян соҳаларидаги четга чиқишларни барвақт назорат қилиб турилади. Ички аудитда эса фақатгина ҳисобот тайёрланади ва у фақат Кузатув Кенгашига тақдим этилади. Ташқи аудитни ўтказишда ички аудит натижаларидан фойдаланилиши мумкин.

Ички аудит — бу ходимларининг ўз вазифаларини самарали бажаришларига ёрдам бериш мақсадида Акциядорлик жамиятлари фаолиятини текшириш ва баҳолаш учун Акциядорлик жамиятлари ичида доимий асосда тузилган мустақил экспертизадир.

Ички аудит назоратнинг муҳим бир шакли сифатида бозор муносабатларига асосланган тизимга мос келади. Акциядорлик жамиятларининг миллий иқтисодиётдаги рақобатбардошлиги, турли халқаро ташкилотларда фаол қатнашиши, жаҳон иқтисодиёти ҳамжамиятига қўшилиши жараёнида иқтисодий кўрсаткичларнинг халқаро стандартлар билан таққосланишида ички назорат, яъни аудит хизматининг алоҳида ўрни ва аҳамияти бор. Дарҳақиқат, ички назорат молиявий назорат тузилмасининг ажралмас таркибий қисми бўлиб, бошқарувнинг энг муҳим устунларидан бири ҳисобланади. Иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш даврида ички назорат тизимининг такомиллаштирилиши, ҳуқуқий тартибга солиниши ва ундан тўғри фойдаланишнинг аҳамияти жиддий равишда ортиб бормоқда. Макро ва микро даражадаги молиявий назоратни кучайтириш билан бир қаторда миллий иқтисодиётда сезиларли салмоққа эга бўлган Акциядорлик жамиятларининг ички назорат тизимини такомиллаштиришга катта эътибор қаратилмоқда. Жумладан, ўтган давр мобайнида Акциядорлик жамиятларларида ички аудит тизимини тўлиқ шакллантириш бўйича изчил ишлар амалга оширилиб, ушбу назорат тизими Акциядорлик жамиятлари операцияларининг самарадорлиги ва ишончилигини ошириш юзасидан Акциядорлик жамиятлари Кузатув Кенгаши ва Бошқарувига таклиф ва тавсиялар берувчи мустақил таркибий тузилма сифатида янада ривожланиб бормоқда.

Ички аудитнинг ташқи аудитдан иккита асосий фарқи мавжуд:

- ташқи аудит анъанавий равишда компанияларнинг молиявий ҳисоботлари ишончилигини тасдиқлашга ва компания ҳисоботларига жиддий таъсир эта оладиган муомала ва ходисаларга эътибор қаратади. Ички аудит компаниянинг мавжуд назорат тизимларини ва унинг турли хил бўлимлари маркетинг, ишлаб чиқариш, савдо, молия ва бошқалар фаолиятини баҳолашга йўналтирилган;

➤ ташки аудит биринчи навбатда, компания миждозлари манфаатларига, бу ибора кенг тушунилганда – мол этказиб берувчилар, истеъмолчилар, кредиторлар, солик органларига хизмат қилади.

Ички ва ташки аудитни бир-биридан фарқини яна ҳам аниқроқ ажратиш учун қуйидаги жадвалга қарасак, мақсадга мувофиқ бўлади:

1.1 – жадвал.

Ички ва ташки аудитларнинг фарқлари

Омиллар	Ташки аудит	Ички аудит
Вазифаларнинг қўйилиши	Мустақил томонлар орасидаги шартнома билан аниқланади:	Бошқарув талабларидан келиб чиқиб, корхонанинг иш режаси ва Кузатув Кенгаши томонидан аниқланади
Объект	Корхоналарнинг ҳисоб ва ҳисобот тизимлари	Бошқарувнинг алоҳида функционал масалаларини ҳал қилиш корхонанинг ахборот тизимини ишлаб чиқиш ва текшириш
Мақсад	Аудит бўйича қонунчилик билан аниқланади: молиявий ҳисоботлар ишончлилигини баҳолаш ва амалдаги қонунчилик меъёрларига риоя қилинганини тасдиқлаш	Корхонанинг Кузатув Кенгаши томонидан аниқланади.
Фаолият тури	Тадбиркорлик фаолияти	Ижрочилик фаолияти
Ўзаро муносабатлар	Тенг ҳуқуқли ҳамкорлик, мустақиллик	Корхонанинг Кузатув Кенгашига бўйсунуш, ижрочи органдан мустақиллик
Субъектлар	Тадбиркорликнинг бу тури билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи мос келувчи аудиторлик ташкилоти лицензияга эга мустақил экспертлар	Кузатув Кенгашига бўйсунувчи ва корхона штатида бўлган ходимлар
Ҳақ тўлаш	Кўрсатилган хизмат бўйича ҳақ тўлаш шартнома бўйича	Штат жадвалига кўра иш ҳақи ёзилади
Жавобгарлик	Қонунчилик ва меъёрий ҳужжатларда белгиланган миждозлар ва учинчи шахслар олдида	Кузатув Кенгаши олдида мажбуриятлари бажарилиши учун
Ҳисобот	Аудиторлик ҳисоботи эълон қилиниши мумкин, аудиторнинг ҳисоботи миждозга берилади	Корхонанинг кузатув Кенгаши олдида

Ички аудит, биринчи навбатда, ташкилотдаги мулк эгалари манфаатларига хизмат қилади. Ички аудитнинг самарали тизими ташқи аудитнинг ўрнини тўлиқ боса олмаса ҳам, ташкилот томонидан ташқи аудитга сарфланадиган ҳаражатни пасайтириш имконини беради. Ички аудит мавжуд ички назоратнинг ишончилиги ва самарадорлигининг баҳоси, ички аудитор эса – бундай баҳолашни чалғимай ва профессионал равишда ўтказадиган шахслар ҳисобланади. Бошқача қилиб айтганда, ички аудит ташкилот фаолиятининг ҳамма томонларини унинг ичида баҳолашни амалга оширадиган ва ташкилот бошқарувчиларида мавжуд назорат тизими ишончли ва самарадорлигига ишонч пайдо қиладиган бўлинмадир. Таъкидлаш муҳимки, ташкилот раҳбарлари ички аудиторлар ички назоратнинг ишончли ва самарали тизими яратилишига ҳамда унинг сақлаб қолинишига жавобгар эмасликларини билишлари лозим. Акциядорлик жамиятларилари фаолиятини реал баҳолаш, акциядорлар ва омонатчилар, кредиторлар ва инвесторларнинг Акциядорлик жамиятлари фаолияти тўғрисида аниқ, фактлар билан асосланган ишончли маълумотларга эга бўлишларида аудит текшируви ҳисобот, хулоса ва натижалари муҳим аҳамият касб этади.